

2022

Dokumenty/AGENTSKI DOGOVIR-3.pdf 13. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 № 2346-III // ВВР України. – 2001. – № 29. – Ст. 137. 14. Васильєва А.В. Цит. праця. – С. 8. 15. Готель «Орфейус», Туреччина» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.orfeushotels.com/en-orfeuspark> 16. Справа №2-1711 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rcyestr.court.gov.ua/Review/6361866>

Л. А. РОМАНОВСЬКА

ДІЄЗДАТНІСТЬ ДИТИНИ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Розглядається дієздатність як правова категорія, механізм, який забезпечує реалізацію суб'єктивних цивільних прав та обов'язків. Аналізуються погляди науковців та законодавство України і зарубіжних країн. Обґрунтовується пропозиція щодо визначення дієздатності дитини за рівнем розумової (психічної) та моральної зрілості.

Ключові слова: дієздатність, дитина, часткова дієздатність, неповна дієздатність, рівень розумової (психічної) та моральної зрілості.

Рассматривается дееспособность как правовая категория, механизм, которым обеспечивается реализация субъективных гражданских прав и обязанностей. Анализируются взгляды ученых и законодательство Украины и зарубежных государств. Обосновывается предложение об определении дееспособности ребенка за уровнем умственной (психической) зрелости.

Ключевые слова: дееспособность, ребенок, частичная дееспособность, неполная дееспособность, уровень умственной (психической) зрелости.

Ключевые слова: дееспособность, ребенок, частичная дееспособность, неполная дееспособность, уровень умственной (психической) зрелости.

In this article the capacity as a legal category, a mechanism which ensures that the subjective realization of civil rights and obligations. Examines the views of scientists and legislation of Ukraine and foreign countries. Substantiates the viability of the proposal on the definition of a child for the level of mental (psychological) Maturity.

Key words: capacity, a child, a partial capacity, incomplete capacity, level of intellectual (mental) and moral maturity.

Дієздатність є юридичною категорією, елементом цивільної правосуб'єктності фізичної особи. Саме дієздатністю фізична особа реалізує свої права та обов'язки. Це правовий механізм, який забезпечує реалізацію суб'єктивних прав та обов'язків. Цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керуватися ними (ст. 30 ЦК України). За цивільним законодавством України ці якості суттєво різняться залежно від віку та психічного стану фізичної особи. Проблемам цивільної дієздатності присвячений значний обсяг наукових робіт. Проте притаманні особливості цивільної дієздатності дитини є актуальним предметом додаткових наукових досліджень.

Дефініція цивільної дієздатності розглядалася в наукових працях Я.Р. Веберсом¹, В.А. Ойгензіх², І.Д. Шапахідзе³ та ін.

Особливості дієздатності дитини розглянуто в роботах М. Дякович⁴, Н.М. Ершової⁵, Л.Г. Кузнецової⁶, А.В. Котелевця та Є.О. Мирониченко⁷, В.І. Серебровського⁸, О.О. Чефранової⁹ та ін.

© РОМАНОВСЬКА Людмила Антонівна – здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

За приписами ст. 30 ЦК України цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільні права і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Фізична особа віком до чотирнадцяти років має часткову дієздатність (ст. 31 ЦК України). Фізична особа віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років – неповну (ст. 32 ЦК України). Особа до досягнення вісімнадцяти років (повноліття) визнається дитиною (ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства»¹⁰, ст. 2 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»¹¹, ст. 1 Закону України «Про громадянство»¹², ст. 6 СК України). За нашим висновком: фізичною особою до досягнення чотирнадцяти років та фізичною особою віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років є дитина, а її дієздатність за цивільним законодавством України є частковою або неповною.

Критерій «вікової межі» дієздатності використовується в цивільному законодавстві протягом багатьох років. За ЦК УРСР (1963) вікова межа дієздатності дитини становила 15 років (ст. 13)¹³, за ЦК УРСР (1922) – 14 років (ст. 9)¹⁴, за ЦК України (2003)¹⁵ – 14 років (ст. ст. 31, 32). Отже нині вікова межа дієздатності дитини така сама, яка діяла протягом 1922–1963 рр.

Аналогічно відбулася зміна вікової межі дієздатності дитини за законодавством Російської Федерації, а саме: 14 років за ЦК РФ (1996)¹⁶, 15 років за ЦК РРФСР (1964)¹⁷, 14 років за ЦК РРФСР (1922)¹⁸. Більше того, за ст. 28 ЦК РФ (1996) малолітніх осіб поділяє межа 6 років.

За дослідженнями І.С. Шимопа: в Німеччині, Франції, Англії та США здатність фізичних осіб своїми діями набувати цивільні права та обов'язки в повному обсязі настає з досягненням повноліття. Але вік, з якого особа вважається повнолітньою, у цих країнах відрізняється у межах від 18 до 21 років¹⁹. Аналогічні висновки досліджень висвітлені Д.В. Бобровою та О.В. Дзєрою²⁰. За дослідженнями В.Р. Ілейко: в Швеції, Болгарії та Польщі дієздатністю володіє кожний повнолітній, який перебуває при здоровому розумі. Вік повноліття також відрізняється з 18 до 20 років²¹. Водночас, за дослідженнями Шапп Ян з посланням на Закон про реформу права опіки й турботи про повнолітню особу (1992) в Німеччині обмежено дієздатною визнається особа не молодше семирічного віку, але яка не досягла вісімнадцяти років²². За законодавством Чехії вікова межа дієздатності дитини також пройшла свою еволюцію та передбачала, що особа, яка не досягла віку шести років, є абсолютно недієздатною, а пізніше параграфом 9 ЦК (1964) всіх неповнолітніх до 18 років стали вважати здатними вчиняти тільки такі правочини, які за своїм характером можуть відповідати розумовій й моральній зрілості відповідно до віку дитини²³. За законодавством Франції дієздатність дитини регулюється різними (розрізненими) нормами цивільного кодексу. До 18 років дитина у Франції вважається недієздатною, однак законодавець вносить певні уточнення та з досягненням нею певного віку розширює коло повноважень²⁴. В англо-американському праві дитина вважається недієздатною (пасивно правоздатною). Згідно з англійським законом про правову допомогу та положеннями судової практики дієздатність дитини є обмежена незалежно від віку. За законодавством США обсяг дієздатності дитини визначено за аналогією з англійським правом, однак тут чіккіше проглядається тенденція до розширення переліку правочинів, які є дійсними у разі укладання їх дитиною²⁵.

Таким чином, основним домінуючим критерієм дієздатності дитини в законодавстві України та зарубіжних країн є настання відповідного біологічного віку людини.

Чи обґрунтовано цей критерій? Я.Р. Веберс свого часу, аналізуючи крок законодавця щодо підвищення віку (з 14 років до 15 років) межі дієздатності після прийняття ЦК РРФСР (1964) та кодексів колишніх союзних республік (це стосується й ЦК УРСР (1963), відзначав, що збільшення вікової межі можна пояснити тільки прирівнянням моменту настання цивільно-правової дієздатності дитини (хоча в неповному обсязі) до моменту виникнення у громадян здатності працювати. Однак пояснити це факторами психологічного характеру неможливо²⁶.

Критерій «вікової межі» дієздатності дитини був предметом обговорення у науковій літературі неодноразово. Він заслуговує на увагу й нині. Про недосконалість його висловлювався Я.Р. Веберс²⁷, О.О. Чефранова²⁸, Х. Шварц²⁹ та ін. Я.Р. Веберсом та О.О. Чефрановою зверталася увага на необхідність встановлення більш ранньої вікової межі. Я.Р. Веберс мотивував свою точку зору розвитком науки й техніки та загальної освіти, які сприяють більш ранньому визріванню розумових здібностей, які мають значення для волевиявлення³⁰, а О.О. Чефранова – наявністю явищ акселерації, тобто прискоренням інтелектуального та фізичного розвитку особистості, внаслідок чого здатність усвідомлювати свої вчинки та керуватися своєю поведінкою з'являється у сучасних підлітків раніше за їхніх попередників³¹.

У науковій літературі України щодо можливого мінімального вікового порогу висловились О.А. Пушкін та В.М. Самойленко, посилаючись на сімейне законодавство, що передбачає врахування думок дітей з окремих питань з 7 та 10-ти річного віку, вважають за можливе встановити його «шість років»³².

Точки зору сучасної цивільно-правової літератури аналогічні, як і майже три десятиліття тому, домінують щодо необхідності врахування психологічних особливостей конкретної людини у визначенні її дієздатності. В.М. Костицький обґрунтовує висновок не тільки тенденціями акселерації, які певний час мали місце у наукових працях Я.Р. Веберса та О.О. Чефранової, але й тенденціями ретардації, які спостерігаються в сучасному суспільстві та характеризуються затримкою розвитку. Аргументами висновку автора є визначені ним риси нинішніх громадян суспільства, а саме: напіграмотність, обмеженість, конформізм, агресивність, самодурство тощо. Крім зазначених рис, В.М. Костицький звертає увагу на наростаючу тенденцію вроджених і набутих психологічних дефектів, психічних і соматичних захворювань, які негативно впливають на психіку людини, її психічну діяльність, поведінку, вчинки та ін. Завдяки зусиллям мас-медіа, особливо телебачення, далі зазначено ним, мислення дедалі більшої кількості людей стає жорстко стереотипним і часом уподібнюється рефлексивній поведінці. Наслідком цих соціальних процесів є зниження аналітико-синтетичних проявів психологічної діяльності людини³³. В.Р. Лейко за подібними підставами обґрунтував актуальність дослідження та подальшої розробки проблеми дієздатності³⁴.

У науковій юридичній літературі зазначаються два основні фактори, які впливають на дієздатність людини – це воля та інтелект. Воля в юридичному розумінні, зазначив В.А. Ойгензіхт, це психічний регулятивний процес, він полягає у можливості керуватися вчинками. Інтелектуальний момент дієздатності полягає у можливості усвідомлювати свої вчинки та їхні результати³⁵. Під час здійснення правомірних дій головне значення належить вольовому фактору, доводив Я.Р. Ве-

берс, хоча це зовсім не применшує ролі інтелекту з тієї причини, що волевтворення залежить від рівня розумового розвитку, від знань, досвіду, і тому юридично значима воля залежить від здатності людини усвідомлювати значення дій, які вона робить, та віддання собі звіту в їхніх наслідках³⁶.

Висновки Я.Р. Веберсом свого часу обґрунтовувалися, виходячи зі змісту положень ст. 11 ЦК УРСР. За її положеннями дієздатністю вважалася здатність громадянина своїми діями набувати цивільні права і створювати для себе цивільні обов'язки. Видається, що сама правова норма волевому фактору надала головне значення. Тому він вважався головним, а інтелект – як супроводжуючий дії суб'єкта.

За приписами ст. 30 ЦК України цивільну дієздатність має фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій та може керуватися ними. За його змістом фізична особа вважається дієздатною за наявності насамперед інтелектуального моменту, а потім вже волевого. Видається, що правова норма за цивільним законодавством України надала в дієздатності головне значення інтелекту. Хоча на дієздатність суб'єкта впливає як інтелект, так і воля, їхні значення не можуть бути розглянуті окремо в цій правовій категорії. Проте суттєвість дієздатності за цивільним законодавством України змінилася, формулою її основних факторів є інтелект та воля.

За змістом припису ст. 31 ЦК України дитина до чотирнадцяти років має такий інтелект, за яким вона усвідомлює значення своїх дій на вчинення правочинів, передбачених обсягом часткової дієздатності. За положеннями ст. 32 ЦК України дитина віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років має такий інтелект, за яким вона усвідомлює значення своїх дій на вчинення правочинів, передбачених обсягом неповної дієздатності.

Постає питання: чи є вік виміром юридично значимого інтелекту?

За довідковою літературою інтелект – це розум, здатність людини думати, мислити, рівень її розумового розвитку³⁷.

У науковій психологічній літературі А.В. Массанов, враховуючи дослідження Ж. Піаже, за яким інтелект є вищим універсальним способом зрівноважування суб'єкта із середовищем, Ч. Спірмена – є «розумовою енергією», рівень якої визначає успішність виконання будь-яких тестів та Р. Кеттеллі – є двох видів: «підлинний», що залежить від дії фактора спадковості та «кристалізований», що вимагає використання минулого досвіду і залежить головним чином від впливу середовища, обґрунтував наукову позицію про те, що інтелект виступає як здібність справлятися з відповідними завданнями, ефективно включатися в соціокультурне життя, успішно пристосовуватись, його базовою структурою є логічне мислення³⁸.

Водночас експерименти, проведені в галузі психології, показують, що одноманітний для всіх інтелектуальних спроможностей патер вікових змін у період дорослості людини відсутній, загальний індекс інтелектуальних здібностей недостатній для поняття вікових змін і вікових відмінностей в інтелектуальних функціях індивідів³⁹. Дитячий розвиток, зазначає Л.С. Виготський, є таким складним процесом, який в жодній своїй стадії не може бути повно визначений тільки за одним критерієм⁴⁰. Окрім цього, Т.Г. Омельченко у науковій педагогічній літературі обґрунтувала висновок про те, що біологічний вік виступає оцінкою індивідуального вікового статусу організму, є показником відповідності (невідповідності) морфофункціонального статусу даного індивіду деякому середньостатистичному значенню розвитку даної віково-статевої групи⁴¹. Але кожна

людина – це індивід. Чи доцільно до визначення її здатності усвідомлювати значення юридичних дій застосовувати «значення середньостатистичного розвитку вікової статевої групи»?

На інтелектуальні здібності людини безумовно впливає освіта, науково-технічний прогрес тощо. Це є джерело на якому зростає інтелект. Психологічною наукою доведено, що ті ділянки мозку, які не тренуються, перестають нормально дозрівати і можуть втратити здатність до функціонування. Навчання, яке проходить у дитинстві, має більше значення для розвитку психічних якостей, ніж навчання дорослої людини⁴². У зв'язку з цим заслуговують увагу точки зору Я.Р. Веберса⁴³ та О.О. Чефранової⁴⁴ щодо тенденції акселерації індивіда та В.М. Костецького⁴⁵ – ретардації індивіда в умовах сучасності. У суспільстві зустрічаються покищо явища, коли дитина виховується у так званій асоціальної сім'ї, яє ходить до школи. Так, у вересні 2003 р. службою у справах неповнолітніх Київської районної у місті Донецьку ради було виявлено дитину, яка до 13 років не тільки не ходила до школи, але й не була зареєстрована в державних органах реєстрації актів громадянського стану як народжена⁴⁶. Через рік така дитина, відповідно до ст. 32 ЦК України, почне володіти неповною дієздатністю. Чи можна прирівняти її інтелект до дитини такого самого віку, яка виховувалася у сім'ї, де спрямована увага на розвиток її інтелектуальних здібностей, навчання та інші?

Ці висновки важливі для цивільно-правової науки. Врахування їх спростовує загальний підхід цивільно-правової науки до висновку про те, що суб'єкти відповідної вікової групи мають однакове усвідомлення значення юридичних дій. Дієздатність є загальною правовою категорією, проте за нею індивідуально набуваються суб'єктивні права та обов'язки. Отже, здатність усвідомлювати значення юридичних дій теж повинна бути індивідуалізована. У зв'язку з цим обґрунтовується висновок: біологічний вік не є показником здатності індивіда усвідомлювати значення своїх юридичних дій.

Як видається, виміром здатності усвідомлювати значення юридичних дій є рівень інтелекту, тобто рівень розумової (психічної) зрілості людини. Саме цей критерій дає індивідуальний підхід до визначення дієздатності суб'єкта права. За ним дитині, здатній, незалежно від віку, усвідомлювати значення юридичних дій (наприклад, набути права власності на квартиру за договором дарування між бабусею та онуком), то чому б на законодавчому рівні не надати такої можливості? Проте, коли дитина, незалежно від віку, має психічні вади або з інших причин її рівень розумової (психічної) зрілості показує очевидність неусвідомлення значення юридичних дій, то, з метою охорони її прав вона повинна бути позбавлена можливості щодо їх вчинення.

Отже, за нашим висновком: рівень розумової (психічної) зрілості є виміром юридичного інтелекту та обґрунтованим критерієм межі дієздатності дитини.

У науковій літературі часів колишнього СРСР спроба підійти до визначення цивільної дієздатності дитини залежно від рівня розумової зрілості вже мала місце. За доцільність її вирішення висловлювалася О.О. Чефранова⁴⁷, Х. Шварц⁴⁸ та ін. О.О. Чефранова зазначила, що безпідставно позбавляти дитину, яка здатна розуміти значення своїх дій, керуватися ними і розуміти їхні наслідки, можливості особисто набувати та здійснювати цивільні права і звільняти її від обов'язків нести відповідальність за невірну реалізацію цих прав⁴⁹. Х. Шварц висловлювався про те, що для різних способів, видів і випадків рівень психічної зрілості та розуміння різний. Як виняток він припускав передбачення в цивільному законо-

давстві так званого «механічного способу» вікової межі 12-річного мінімального віку⁵⁰.

Але, як видається, законодавче врегулювання питання визначення дієздатності дитини щодо рівня її розумової (психічної) зрілості не знайшло свого втілення, оскільки для суб'єктів цивільно-правових відносин, які виникали в соціально-економічних умовах СРСР, не поставала гостро в цьому потреба. Так, Г.М. Свердлов свого часу зазначав, що в законі вік дієздатності людини може не збігатися з дійсною її здатністю бути учасником цивільного обігу, але відсуття небезпека в тому, що може бути несправедливо обмежена така важлива та грошова в буржуазному суспільстві здатність людини «купувати», «продавати». Такого роду думки чужі радянському соціалістичному праву. Радянські діти не здають у найом ні квартир, ні «цілих будинок». Вони не купують машин і не наймають робочих. Вони не торгують ні лісом, ні землею. Радянські діти вчаться, а відома частина підлітків після досягнення відповідного, наближеного до повноліття віку, працює, одержує заробіток і придбає речі споживчого значення⁵¹.

З 1992 р. в Україні існує приватна форма власності⁵². Право дитини на майно безпосередньо пов'язане з правом приватної власності. Право власності завжди було основою життєздатності людини в будь-якому суспільстві і краще, ніж сам носій цього права ніхто не зможе його здійснити. За нашим висновком: встановлення цивільної дієздатності залежно від рівня розумової (психічної) зрілості є необхідним. Такий підхід забезпечить поєднання з дійсною здатністю дитини бути учасником цивільних правовідносин та спрямує захист майнових прав в інтересах дитини.

Окрім цього, певне значення у вирішенні аналізованого питання має відіграти і рівень моральної зрілості дитини. Надання права дитині на вчинення правочинів відповідно до рівня розумової (психічної) зрілості означає підвищення її статусу, своєрідний вияв державою довіри до неї. Такої довіри варта тільки та дитина, яка має відповідний рівень моральної зрілості, тобто її поведінка в суспільному житті відповідає існуючим нормам моралі.

За нашим висновком: рівень розумової (психічної) та моральної зрілості – це саме ті критерії, які мають бути покладені в основу визначення дієздатності дитини за цивільним законодавством⁵³.

Як видається, механізм визначення рівня розумової (психічної) та моральної зрілості дитини є спільним з фахівцями галузей психології, психіатрії, педагогіки та інших. У науковій літературі подібні точки зору висловлені В.А. Ойгензихтом, який вважав, що дії як акти поведінки – дії мотивовані, містять мету, вивчаються психологією, а право використовує ці дані⁵⁴ та І.Д. Шалакідзе, який вбачав розвиток учення про дієздатність у тісному зв'язку правових, психологічних, філософських і медико-біологічних факторів. На його думку, вирішення проблеми дієздатності вимагає вивчення закономірностей соціального та загальнонаукового порядку, що визначає психологічну та психічну діяльність людини⁵⁵. Прибічниками її є В.Р. Ілейко та В.Б. Первомайський⁵⁶. Ці правові позиції нами позитивно оцінюються.

Водночас вбачаємо, що рівень розумової (психічної) та моральної зрілості дитини щодо правових наслідків може визначатися органом опіки та піклування. Цей орган має величезний досвід з приводу прийняття рішень про надання дозволу на вчинення правочинів з майном дитини. Тому і в цьому питанні він може використати напрацьовану свою практику та досвід щодо охорони майнових прав та

інтересів дитини. Підставою для прийняття органом опіки та піклування рішення повинна бути заява батьків, усиновлювачів, опікуна чи піклувальника, або самої дитини про надання права дитині на вчинення правочину відповідно до рівня розумової (психічної) та моральної зрілості. Орган опіки та піклування на підставі отриманої заяви самостійно витребує: 1) письмовий висновок психолога, складеного за результатами тестування дитини щодо здатності її усвідомлювати значення юридичних дій та керуватися ними. У загальній психології тест розглядається як недовгочасне завдання, виконання якого може служити показником досконалості деяких психологічних функцій. За допомогою тестів у психології виявляють наявність чи відсутність певних здібностей, навичок, умінь, найбільш точно характеризують деякі якості особистості, з'ясовують рівень придатності для роботи у галузі тієї чи іншої професії тощо⁵⁷; 2) письмовий висновок психіатра про психічний розвиток та стан дитини на відповідний вік; 3) характеристику поведінки дитини, даної навчальним закладом, де вона навчається, оскільки поведінка дитини там спостерігається щоденно. І краще, ніж навчальний заклад оцінку рівню моральної зрілості дитини ніхто не зможе дати. Висновок психолога та психіатра, а також характеристика дитини повинні мати статус конфіденційної інформації, бо стосуються особистості дитини. Тому право на їх отримання повинен мати тільки орган опіки та піклування на підставі свого письмового запиту. Право на їх ознайомлення надати особі, за заявою якої орган опіки та піклування їх витребує.

За таким механізмом, у ЦК України доцільно, як альтернативу чи до часу вдосконалення механізму визначення рівня розумової (психічної) та моральної зрілості дитини, наразі ст. ст. 31 і 32 передбачити статтю 32 № «Надання дитині права на вчинення правочинів відповідно до рівня розумової (психічної) та моральної її зрілості».

1. *Веберс Я.Р.* О понятии дееспособности граждан в советском гражданском и семейном праве // Осуществление и защита личных и имущественных прав / Под ред. А.Я. Паварс, Я.Я. Страутманис, В.Ю. Шульц – Рига: Латвийский ордена трудового Красного Знамени Государственный ун-т им. П. Стучки, 1968. – С. 96-118. 2. *Ойгенхист В.А.* Воля и волеизъявление: (Очерки теории, философии и психологии права) / Отв. ред. С.А. Раджабов. – Душанбе: Дониш, 1983. – 256 с. 3. *Шопакидзе И.Д.* Правовые проблемы дееспособности граждан в советском гражданском праве: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Тбилиси, 1986. – 22 с. 4. *Дякович М.* Защита прав дитини у правовідносинах спадкування // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XV регіональної науково-практичної конференції. 4-5 лютого 2009р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. – 412 с. 5. *Ершова Н.М.* Охрана прав несовершеннолетних по советскому гражданскому и семейному праву. – М.: Юрид. лит., 1965. – 102 с. 6. *Кузнецова Л.Г., Шевченко Я.Н.* Гражданско-правовое положение несовершеннолетних. – М.: Юрид. лит., 1968. – 136 с. 7. *Котелевец А.В., Мирошниченко С.О.* Деякі особливості правового захисту неповнолітніх. – Х.: Харків юрид., 2008. – 188 с. 8. *Серебровський В.И.* Очерки советского наследственного права. – М.: АН СССР, 1953. – 240 с. 9. *Чегранова Е.А.* Правосубъектность несовершеннолетних по советскому гражданскому праву: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1978. – 19 с. 10. *Закон України «Про охорону дитинства»* від 26.04.2001р. №2402-III // ВВР України. – 2001. – № 30. – Ст. 142. – (3і змін. та допов.). 11. *Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»* в редакції від 22.03.2001р. №2334-III // ВВР України. – 2001. – № 20. – Ст.102. – (3і змін. та допов.). 12. *Закон України «Про громадянство України»* в редакції від 18.01.2001р. №2235-III //

- ВВР України. – 2001. – № 13. – Ст. 65. – (Зі змін. та допов.). 13. *Цивільний кодекс України* РСР: Закон УРСР від 18 липня 1963 року. Офіційний текст із змін. та допов. за станом на 1 лютого 1999 року // Кодекси України. – 1999. – № 1. 14. *Цивільний кодекс Української РСР*: ВУЦК 16.12.1922 р. Офіційний текст із змін. на 01.08.1958 р. – К.: Держполітвидав, 1959. – 184 с. 15. *Цивільний кодекс України* від 16.01.03 р. № 435-IV // ВВР України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356. 16. *Гражданский кодекс Российской Федерации*: Закон Российской Федерации от 21 октября 1994 года, в ред. законов от 20.02.96 г. №18-ФЗ, от 12.08.96г. №111-ФЗ, от 08.07.99 г. №138-ФЗ // Полный сборник кодексов Российской Федерации: официальные тексты с изм. и доп. на 10 декабря 1999 года. – М.: Информэкспо, 1999. – С. 7-141. 17. *Гражданский кодекс РСФСР*: Закон РСФСР от 11 июня 1964 г. – М.: Юрид.лит., 1968. – 272 с. 18. *Гражданский кодекс РСФСР*: ВЦИК от 31.10.1922 г. Официальный текст с изм. на 01.01.1956 г. – М.: Госюриздат, 1956. – 271 с. 19. *Шимон С.І.* Цивільне та торгове право зарубіжних країн. Навч. посіб. (Курс лекцій). – К.: КНЕУ, 2004. – С. 32. 20. *Баброва Д.В., Дзери О.В.* Цивільне право України: Підручник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukckniga.org.ua/ukckniga-text/689/19. 21. *Илейко В.Р.* Некоторые аспекты проблемы дееспособности, ограниченной дееспособности в зарубежном законодательстве (обзор литературы) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: psychiatriya.ua/books/spe/paper23.htm. 22. *Штан Ян.* Основы гражданского права Германии. – М.: ББК, 1996. – С. 205. 23. *Гражданский кодекс*: Закон от 25 октября 1950г. // Собрание законов Чехословацкой республики. – 1950. – С. 27; *Гражданский кодекс Чехословацкой Социалистической Республики*: Закон от 26 февраля 1964г.: Пер. с чеш. Л.А. Трахтенгерц. – М.: Прогресс, 1966. – С. 9-10. 24. *Шимон С.І.* Цит. праця. – С. 34. 25. Там само. – С. 35. 26. *Веберс Я.Р.* Цит. робота. – С. 105. 27. Там же. – С. 105-106. 28. *Чефранова Е.А.* Цит. робота. – С. 8-9. 29. *Шварц Х.* Значение вины в обязательствах из причинения вреда. – М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1939. – С. 53. 30. Веберс Я.Р. Цит. робота. – С. 105 – 106. 31. *Чефранова Е.А.* Цит. робота. – С. 8-9. 32. *Пушкін А.А., Самойленко В.М.* Гражданское право: Ч. 1. – М.: Проспект, 1997. – С. 93. 33. *Костицький М.В.* Психологія соціальної і політичної дієздатності особи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pr. 34. *Илейко В.Р.* Исторический аспект развития взглядов на проблему дееспособности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: psychiatriya.ua/books/spe/paper22.htm. 35. *Ойгензихт В.А.* Цит. робота. – С. 97. 36. *Веберс Я.Р.* Цит. робота. – С. 125. 37. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2003. – С. 401. 38. *Масанов А.В.* Интеллектуальні якості, що детермінують психологічні бар'єри в діяльності особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nbuv.gov.ua/portal/.../Masanov.htm. 39. *Шей Карнер К.* Интеллектуальное развитие взрослых // Психологический журнал. – 1998. – Т.19. – № 6. – С. 75. 40. *Выготский Л.С.* Проблемы возрастной периодизации детского развития // Вопросы психологии. – 1972. – № 2. – С. 115. 41. *Омельченко Т.І.* Біологічний вік як критерій для визначення до фізіологічного стану організму молодших школярів / Т.І. Омельченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: nbuv.gov.ua/.../Muhailiuk_Savchuk.pdf. – С.73. 42. *Мухина В.С.* Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: учебник для студ. вузов. – М.: Академия, 2002. – С. 46. 43. *Веберс Я.Р.* Цит. робота. – С. 105-106. 44. *Чефранова Е.А.* Цит. робота. – С. 8. 45. *Костицький М.В.* Цит. праця. 46. *Архівні документи служби по справам неповнолітніх Київської районної у м. Донецьку ради за 2003 рік.* 47. *Чефранова Е.А.* Цит. робота. – С. 8. 48. *Шварц Х.* Цит. робота. – С. 48. 49. *Чефранова Е.А.* Цит. робота. – С. 8. 50. *Шварц Х.* Цит. робота. – С. 48. 51. *Свердлов Г.М.* Охрана интересов детей в советском семейном и гражданском праве. – М.: Изд-во Акад.наук СССР, 1955. – С. 112. 52. *Закон України „Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України” від 07.07.92р. №2544-ХІІ* // ВВР України. – 1992. – № 38. – Ст. 562. 53. *Бічук Л.А.* Здійснення неповнолітніми своїх майнових прав та обов'язків // Вісник Академії правових наук України. – 2000. – № 2(21). – С. 197. 54. *Ойгензихт В.А.* Цит. робота. – С.7. 55. *Шапакидзе Н.Д.* Цит. робота. – С. 11. 56. *Лей-*

ко В.Р., Первомайський В.Б. Теоретичний аналіз понять «дієздатність», «недієздатність», «обмежена дієздатність» в Цивільному кодексі України у редакції від 16.01.2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: psychiatry.ua/articles/paper273.htm. 57. Крутецький В.А. Психология. – М.: Просвещение. – 1986. – С. 59.

Т. А. ГРЕЧКА

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ «ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ» В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Вивчається поняття публічного порядку, визначається його сутність. Аналізуються основні наукові підходи до встановлення обсягу і елементів змісту застереження про публічний порядок, а також розглядаються механізми його застосування у міжнародному приватному праві.

Ключові слова: публічний порядок, іноземні закони, колізійна норма.

Изучается понятие публичного порядка, определяется его сущность. Анализируются основные научные подходы к установлению объема и элементов содержания предостережения о публичном порядке, а также рассматриваются механизмы его применения в международном частном праве.

Ключевые слова: публичный порядок, иностранное право, коллизионная норма

The research is devoted to the analyze of the concept of public order und the definition of its essence. The basic scientific approaches to establishing the scope and content of elements of warnings about the public order and its application in international private law were analyzed in the article.

Key words: public order, international law, collision norm

Колізійне право конкретної держави допускає застосування на його території іноземного права через відсилання власної колізійної норми. Але кожна національна правова система складається з норм, які взаємопов'язані та узгоджені між собою, кожна національна правова система відображає інтереси свого суспільства, має свої, властиві тільки їй інтереси, цінності та загальні принципи. У кожній державі вони істотним чином відрізняються, отже, і норми, що відображають різні об'єктивні потреби суспільства і держави, неоднакові, мають різний зміст і різну мету. Тому іноземний закон і за змістом, і за метою відрізняється від внутрішнього права. У зв'язку з цим застосування іноземного законодавства може призвести до результату, не тільки відмінному, але і просто несумісному з основними принципами побудови економічної, політичної, правової системи власної держави, нормами моралі, що існують в суспільстві. І тут застереження про публічний порядок є своєрідним правовим заслоном, що обмежує застосування іноземного права або суб'єктивних прав, які виникають під впливом норм іноземного права в тих випадках, коли таке застосування або визнання суперечить публічному порядку.

Питання публічного порядку в міжнародному приватному праві досить складні й багатоаспектні, їх досить важко раз і назавжди вирішити як у доктрині,

© ГРЕЧКА Тарсія Анатоліївна – викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Чернігівського державного технологічного університету

Випуск 58

Держава і право

Розділ 1. Теорія держави і права

<i>Лаврик Г.В.</i> Теоретико-правові засади функціонування і розвитку кооперації в Україні	3
<i>Макаренко Л.О.</i> Принцип верховенства права: проблеми розуміння та дії	9
<i>Шебаніц Д.М.</i> Історико-правові передумови формування ідеї міжнародного співробітництва	18
<i>Бакаєв Д.С.</i> Правові проблеми злочинності в господарській діяльності	24
<i>Бондарева К.В.</i> Інститути народовладдя у функціонуванні демократичних політичних режимів	31
<i>Куркевич Х.І.</i> Представницький мажорит: теоретико-правовий аналіз правової природи, сутності та характерних рис	38
<i>Чаплик О.І.</i> Тенденції розвитку національної та міжнародної правотворчості: реалії сучасності	43
<i>Тицька Я.О.</i> Сучасні теоретико-методологічні підходи до визначення юридичної природи освітніх правових відносин	49
<i>Гавличенко О.В.</i> Особливості фікції публічного права України	55
<i>Лукаш Т.І.</i> Основні принципи демократичності виборчого права	59
<i>Карманюк О.П.</i> Проблеми класифікації юридичних обов'язків	66
<i>Кабанець О.С.</i> До питання про деякі теорії демократії	72
<i>Гавронська Т.В.</i> Конституційно-правові гарантії свободи особистості	77

Розділ 2. Історія держави і права

<i>Довбня В.А.</i> Правові основи формування структури та компетенції НКВС УСРР (УРСР) (січень 1919 р. - березень 1946 р.)	84
<i>Єгур М.В.</i> Розвиток кримінального права у Російській державі у першій половині XVIII ст.	90
<i>Коритко Л.Я.</i> Розвиток правової охорони земель нормами австрійського права XIX – поч. XX ст.	95
<i>Курилюк Ю.Б.</i> Кримінальна відповідальність за порушення правил несення прикордонної служби в період перебування українських земель під владою Литовського князівства (XIV – XVIII ст. ст.)	100
<i>Бовчук М.В.</i> Правові акти з прогидії злочинності, ухвалені в УСРР у 1921-1922 рр.	104

Розділ 3. Конституційне право

<i>Окішук М.В.</i> Система стримувань і противаг в українській моделі організації влади: проблеми і шляхи вдосконалення	110
---	-----

<i>Яковлев А.А.</i> Конституційно-правовий досвід зміни форми державного правління в Україні (2004 – 2010 рр.)	117
<i>Галус О.О.</i> До питання про визначення предмета загальнодержавного референдуму: вітчизняний та європейський досвід	122
<i>Віхляєв М.Ю.</i> Проблемні аспекти та наслідки законодавчого закріплення терміна «громадські об'єднання» у новому Законі України «Про громадські об'єднання»	128
<i>Сизур І.Й.</i> Вітчизняні наукові підходи до розуміння співвідношення функцій парламенту України	134
<i>Антонов В.О., Закутайло О.П.</i> Рада національної безпеки і оборони України як важливий суб'єкт системи забезпечення національної безпеки Української держави	140
<i>Подорожна Т.С.</i> Необхідність теоретичного дослідження поняття «конституційний процес» в конституційному праві: загальні питання	144
<i>Падалко Г.В.</i> Функції служби в органах місцевого самоврядування в Україні: деякі питання методології дослідження	148
<i>Петришина-Дюг Г.Г.</i> Поняття та структура правового статусу політичних партій	154
<i>Масензов А.І.</i> Методологічні засади компетенції парламенту в сфері забезпечення національної безпеки та оборони	163
<i>Костинин Р.В.</i> Конституційно-правові засади застосування української мови як важливої складової у передвиборчій агітації	168
<i>Ісаєнко А.В.</i> Зовнішньополітичні функції Кабінету Міністрів України	173
<i>Недибалюк В.Д.</i> Конституційне право людини на повагу до її гідності: поняття, зміст і його місце в системі прав людини	181
<i>Лескіна І.Є.</i> Питання правового регулювання гендерних відносин в Україні	187

Розділ 4. Адміністративне право

<i>Ворона Д.М.</i> Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері міграції	193
<i>Суббот А.І.</i> Зарубіжний досвід як підґрунтя вдосконалення ефективності та якості забезпечення розвитку заходів безпеки правоохоронних органів	197
<i>Лютіков П.С.</i> Розвиток поглядів учених-адміністративістів на предмет адміністративного права	204
<i>Хоббі Ю.С.</i> Інформаційна безпека туристів: проблеми та перспективи ..	210
<i>Беззубов Д.О.</i> Управлінська безпека органів внутрішніх справ України: концептуальний підхід	216
<i>Пошицький М.В., Короєд С.О.</i> Межі втручання адміністративного судочинства в сферу адміністративно-деліктної юрисдикції	222
<i>Боднарчук О.Г.</i> Правові обмеження, пов'язані з проходженням державної служби в пенітенціарних установах, спрямовані на протидію корупції за законодавством України	227
<i>Баранов О.А.</i> Основні принципи кодифікації інформаційного законодавства	234
<i>Маларчук І.А.</i> Порушення судової адміністративної справи у податкових спорах	241
<i>Кушчевич М.П.</i> Надання адміністративних послуг як форма реалізації виконавчої влади	248

<i>Зозуль І.В.</i> Презумпції в адміністративному судочинстві: деякі загальнотеоретичні аспекти	254
<i>Микитась А.В.</i> Принципи організаційно-штатної роботи в органах внутрішніх справ України	259
<i>Шиян О.А.</i> До питання співвідношення понять «інновація» та «інноваційна діяльність»	264
<i>Савранчук Л.Л.</i> Підстави для відмови іноземцю або особі без громадянства в оформленні візи для в'їзду до України	272
<i>Куратов Ю.Х.</i> Попередження як вид адміністративного стягнення: поняття та його основні властивості	277
<i>Чан Туи Ван.</i> Основные задачи туризма во Вьетнаме	283
<i>Бережна І.А.</i> Процесуальний статус перекладача в системі суб'єктів адміністративно-деліктного провадження	288
<i>Лячик Т.П.</i> Форми взаємодії органів державної податкової служби України із засобами масової інформації	297
<i>Костенко В.М.</i> Світовий досвід протидії корупційним проявам	302

Розділ 5. Цивільне, підприємницьке, господарське та трудове право

<i>Мельничук Н.О.</i> Кримінальна відповідальність у правовому регулюванні договірних трудових відносин	309
<i>Цесарський Ф.А.</i> Конкретизація умов адаптації вітчизняного трудового законодавства до міжнародно-правових стандартів регулювання індивідуальних трудових відносин	315
<i>Короєд С.О.</i> Послуга держави сторонам у вирішенні приватноправових спорів – майбутнє цивільного судочинства	320
<i>Мікуліна М.М.</i> Природність, фізичність, біологічність як детермінанти особистих немайнових прав	326
<i>Бондар О.Г.</i> Майнові відносини як об'єкт державного нагляду (контролю) за дотриманням земельного законодавства	329
<i>Вахонька Т.М.</i> Виробники фонограм і відеограм як суб'єкти суміжних прав	335
<i>Басай О.В.</i> Класифікаційні критерії для систематизації принципів цивільного права	340
<i>Харченко Г.Г.</i> Обмеження та обтяження речових прав: проблема розмежування	347
<i>Ніжинська І.С., Ніжинський С.С.</i> Проблеми законодавчої регламентації настання цивільно-правової відповідальності за корупційні правопорушення ...	353
<i>Просвінюк О.В.</i> Набуття правового статусу учасника товариства з обмеженою відповідальністю в разі придбання права на частку третьою особою	359
<i>Сушко С.О.</i> Акціонерні товариства з мінімальною кількістю акціонерів в Україні, Північній, Китаї: порівняльний аспект	365
<i>Колотилова І.О.</i> Правильне застосування норм матеріального права – умова законності судового рішення	370
<i>Фиртушок Т.Б.</i> Особливості укладення трудових договорів в період Стародавньої Русі, серед запорозьких козаків та за виконання сільськогосподарських робіт в період XVIII–XIX століть як передумова гарантування прав на оплату праці	375

<i>Золотухіна Ж.М.</i> Суб'єкти господарювання як учасники фінансово-правових відносин з надання державних гарантій	379
<i>Яворський Р.І.</i> Правова природа договірних відносин між туроператором і турагентом	385
<i>Романовська Л.А.</i> Дієздатність дитини за цивільним законодавством	391
<i>Гречка Т.А.</i> Юридична природа та порядок застосування «публічного порядку» в міжнародному приватному праві	399
<i>Простибоженко Т.В.</i> Суцільність і призначення набувальної давності крізь призму теорій її походження	404
<i>Романюк А.О.</i> До питання реформування законодавства України у сфері збереження та використання історичних та культурних цінностей	410
<i>Сичевська А.М.</i> Захист прав власника в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану	435
<i>Паустовська Л.Л.</i> Недійсні правочини: актуальні проблеми сучасної практики	419
<i>Карякіна О.Ю.</i> Відносини франчайзингу як предмет правового регулювання	427
<i>Семенов М.В.</i> Визначення правомірності зобов'язування страховика на внесення змін до договору страхування при зміні страхового ризику або вартості майна	432

Розділ 6. Банківське право

<i>Овчизник Ю.В.</i> Митні органи України як суб'єкти публічної фінансової діяльності	438
<i>Кіріка Д.В.</i> Пріоритети адміністративно-правового забезпечення протидії відмивання коштів у сфері страхової діяльності в Україні	443
<i>Чернов М.М.</i> Дослідження проблем банківської діяльності в юридичній літературі	448
<i>Антощенко В.В.</i> Функції комітету Верховної Ради України з питань бюджету	453
<i>Райко М.С.</i> Фінансова стабільність як законодавчо визначене завдання регуляторів фінансових ринків	459
<i>Плотнікова М.В.</i> Види правових актів національного банку України	467
<i>Гайка О.Р.</i> Система рішень про місцеві бюджети: особливості структури та зв'язків між сферами	472

Розділ 7. Аграрне, екологічне та земельне право

<i>Юрченко О.М.</i> Проблеми запровадження ринку землі в Україні	478
<i>Федоровська О.Б.</i> Особливості правового статусу лікувально-оздоровчих територій	483
<i>Нистечко К.О.</i> Методологія написання дисертаційного дослідження у сфері земельного права	489
<i>Посохова М.М.</i> Досвід країн Європейського Союзу в галузі правового регулювання цільового використання земель і планування територій	494

Розділ 8. Кримінальне право, кримінальний процес та криміналістика

<i>Цимбал П.В., Шишка Р.Б., Козак Н.С.</i> Способи вчинення комп'ютерних злочинів як елемент криміналістичної характеристики	500
--	-----

<i>Еахин В.П., Дырдин М.Е.</i> Совместная деятельность адвокатов в отделе уголовного судопроизводства	505
<i>Грицаєнко Л.Р.</i> Реалізація принципу незалежності в діяльності прокуратури України в контексті світового досвіду	510
<i>Сарнавський О.М.</i> Кримінально-правовий захист суверенітету України ...	518
<i>Гришко О.М.</i> Причини і умови вчинення корисливих злочинів щодо осіб похилого віку	523
<i>Черковська Т.М.</i> Застосування принципу гендерної адекватності при вирішенні гендерних проблем в кримінально-правовій сфері	530
<i>Старко О.Л.</i> Недоліки законодавства про кримінальну відповідальність за зараження інфекційними хворобами	534
<i>Мудряк Т.О.</i> Криміналістична характеристика способів вчинення шахрайства з фінансовими ресурсами	539
<i>Линник О.В.</i> Нормативно-правове регулювання застосування поліграфа в окремих країнах СНД	544
<i>Котюк О.І.</i> Засади кримінального провадження: проблеми визначення та змістовного наповнення	550
<i>Пасєка М.О.</i> Генезис формування вчення про неповнолітнього як елемент криміналістичної характеристики	556
<i>Гаринін А.В.</i> Криміналістичний аналіз засобів психологічного впливу на неповнолітню особу під час проведення слідчих дій	561
<i>Прищепя В.І.</i> Прокурорський нагляд за дотриманням законів при виконанні кримінальних покарань у вигляді громадських робіт	565
<i>Тітков К.С.</i> Повноваження прокурора по реалізації міжнародної співпраці у сфері кримінального провадження: окремі питання екстрадиції ...	571

Розділ 9. Міжнародне право і порівняльне правознавство

<i>Тимуш І.С.</i> Міжнародно-правові стандарти судового захисту фізичної особи у разі завдання їй шкоди незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду	579
<i>Ржевська В.С.</i> Порівняння зобов'язань сторін за Північноатлантичним і Варшавським договорами	585
<i>Отрош М.І.</i> До питання щодо правової природи конкордатів	588
<i>Мустафаєва А.И.</i> Международная правовая защита медицинских прав ребенка и проблемы биоэтики	594
<i>Блоцаневич А.В.</i> Вплив трансформації системи міжнародних відносин кінця ХХ - початку ХХІ ст. на розвиток міжнародного права	600

Розділ 10. Політичні науки

<i>Гресіна І.О., Стойка О.М.</i> Парадокс політичної відповідальності в парламентській республіці	608
<i>Гжи М.М.</i> Перспективи та виклики регіонального розвитку у нових членах ЄС	613
<i>Вітман К.М.</i> Закордонні українці як етнополітичний ресурс держави	618
<i>Перглер Т.І.</i> Утвердження інноваційної моделі державотворення – національна стратегія розвитку України	624
<i>Лікарчук Н.В.</i> Комунікативні закономірності як фактор формування політичного іміджу	630

<i>Перегуда Є.В.</i> Взаємодія центральних і місцевих органів виконавчої влади на сучасному етапі державотворення України	637
<i>Матвієнко А.С.</i> Територіальна реорганізація виборчої системи Великобританії	643
<i>Семченко О.А.</i> Перспективні напрями сучасних досліджень іміджу держави	648
<i>Кухарук О.В.</i> Політико-правові механізми посилення політичної відповідальності народних депутатів України	653
<i>Цербина В.П.</i> Геополітичні аспекти україно-російського протистояння у газовій сфері	659
<i>Баула О.В.</i> Громадські приймальні політичних партій як учасники виборчої кампанії	666
<i>Николаєнко Н.О.</i> Загальні тенденції використання адміністративного ресурсу під час виборчих кампаній в Україні	670
<i>Сотник А.Л.</i> Правова політологія: передумови становлення та особливості процесу інституціоналізації	676
<i>Яфонкіна І.П.</i> Державні стандарти освіти як засіб впливу на освітню галузь України	682
<i>Ващенко О.О.</i> Проблема мінімізації політичних маніпуляцій у трансформаційному суспільстві	688
<i>Мельник А.І.</i> Державно-правові погляди Юліана Романчука (до постановки проблеми)	693
<i>Богиня Т.Ю.</i> Судовий лобізм як сучасний політико-правовий феномен (на прикладі США)	700
<i>Лукаш Т.Л.</i> Ідеологія виборчого процесу: формування інститутів і виховання кадрів	705

Розділ 11. Рецензії

<i>Наумкіна С.М.</i> Нове політологічне дослідження соціальної держави	712
<i>Бортніков В.І.</i> Дослідження гендерної проблематики політичної діяльності	714

Розділ 12. Наші ювіляри

<i>Нагребельний В.П., Батанов О.В.</i> Визначний вчений-конституціоналіст, педагог і організатор юридичної науки (до 100-річчя від дня народження А.П. Гаранова)	715
До славного ювілею Я.М. Шевченко	718
До 60-річчя від дня народження члена-кореспондента Національної академії правових наук України В.П. Нагребельного	719

Розділ 13. Сторінки пам'яті

Аурел Зіновійович Георгіца	721
---	-----

Держава і право • Випуск 58

ДЕРЖАВА І ПРАВО
ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
Юридичні і політичні науки

Випуск 58

Науковий редактор *І.О. Кресіна*
Художнє оформлення *В.С. Жиборовського*
Верстка *І.П. Кондрашина*

Підп. до друку 25.10.2012. Формат 60 × 84/16.
Папір офс. Гарнітура Times. Друк офс.
Обл.-вид. арк. 68,7. Ум. друк. арк. 42,3. Наклад 200 прим.
Інститут держави і права ім. В.М. Корещького НАН України
Київ, вул. Трьохсвятительська, 4
тел. 279-73-96, факс 278-54-74

Свідоцтво про реєстрацію № 2552/28 від 04.04.2003.